

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Παρουσίαση στο Πρόγραμμα Διαλέξεων του Τμήματος Ιστορίας – Αρχαιολογίας-Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 02/04/2014.

Αλεξάνδρα Σιώτου

Υπ. Διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

«Καρδιά σα γροθιά»: Κινητικότητα και ιστορίες πόνου των Βουλγάρων μεταναστριών

Στις μεταναστευτικές σπουδές, η μελέτη των γυναικών οδήγησε στις μεγάλες αφηγήσεις της θυματοποίησης, που καθήλωσαν τη μορφή της μετανάστριας σε μια σταθερή ταυτότητα αξιοθρήνητης τρωτότητας και θηλυκότητας. Όπως αναφέρει η Ελένη Καμπούρη, στην θεωρία της μετανάστευσης οι γυναίκες μελετούνται είτε σε σχέση με το ζήτημα της οικογενειακής επανένωσης ως «συμπλήρωμα» του αρσενικού μετανάστη, είτε ως «θύματα» κυκλωμάτων παράνομης διακίνησης προσώπων, με αποτέλεσμα να μην αντιμετωπίζονται ως ενεργά πολιτικά υποκείμενα. Η ίδια προσθέτει πως παρόλο που στην σύγχρονη βιβλιογραφία περί φύλου και μετανάστευσης δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάλυση του λόγου των μεταναστριών, οι σχετικές αναλύσεις αναδεικνύοντας κυρίως τις μορφές περιθωριοποίησης των γυναικών μεταναστριών και λιγότερο τις πιθανότητες έμφυλης ενδυνάμωσης, υιοθέτησαν εξίσου πρότυπα θυματοποίησης των γυναικών.

Εξετάζοντας την καθημερινή επιτέλεση της οδύνης στο πλαίσιο των ερωτικών σχέσεων των Βουλγάρων μεταναστριών στόχος της συγκεκριμένης ανακοίνωσης είναι να καταδείξει πως στο πλαίσιο των κοινωνικών και πολιτικών περιορισμών που πλήττουν την γυναικεία υποκειμενικότητα πηγάζει η εμπρόθετη δράση αναδεικνύοντας τις σύνθετες διασυνδέσεις μεταξύ τρωτότητας και δράσης. Η

παρούσα ανακοίνωση βασίζεται σε προφορικές μαρτυρίες που προέκυψαν στο πλαίσιο εθνογραφικής έρευνας για τις ανάγκες της συγγραφής της διατριβής μου με τίτλο: *«Ερωτικό συναίσθημα, έμφυλες ταυτότητες και σχέσεις εξουσίας στο πλαίσιο της διεθνικής κινητικότητας των μεταναστών»*¹.

Οι ερωτικές ιστορίες των Βουλγάρων μεταναστριών, που αποκαλύφθηκαν στο πλαίσιο της εθνογραφικής έρευνας, απηχώντας την αίσθηση της οδύνης, καταρρίπτουν στην ουσία το δυτικό ιδεώδες ενός εξιδανικευμένου και ειδυλλιακού έρωτα, ενός έρωτα με ροζ αποχρώσεις και “happy end”. Τα τραυματικά ερωτικά βιώματα των μεταναστριών παράλληλα, όμως, προσφέρουν και μια διαφορετική οπτική, προσέγγιση και αφήγηση της μεταναστευτικής εμπειρίας και των ενσώματων κι έμφυλων μεταναστευτικών υποκειμένων.

Το ερωτικό τραύμα διαδραματίζει ένα καθοριστικό ρόλο στην απόφαση των Βουλγάρων πληροφορητριών να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες τους, η πολιτική και οικονομική ρευστότητα μετά την κατάρρευση του σοσιαλιστικού καθεστώτος επέφερε την κρίση των συγγενικών και συζυγικών σχέσεων διαμορφώνοντας μια επώδυνη καθημερινότητα για τις ίδιες εντός του οικιακού και οικογενειακού πλαισίου, γεγονός που τις ώθησε στην συνέχεια να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα. Όπως οι ίδιες επισημαίνουν, το ταξίδι στην Ελλάδα τους παρείχε την δυνατότητα να διευθετήσουν με τον πιο ευνοϊκό τρόπο τα «προσωπικά» τους προβλήματα. Η Σουλτάνα, μια Βουλγάρα μετανάστρια 63 ετών, αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Για ποιο λόγο νομίζεις πως έφυγα από την Βουλγαρία; Δεν τα πηγαίναμε καλά με τον σύζυγο μου κι αντί να χωρίσουμε, έφυγα από εκεί»*. Στην συνέχεια της κουβέντας μας, η Σουλτάνα εξηγεί πως μεταναστεύοντας στην Ελλάδα κατάφερε να αποφύγει τα κακόβουλα σχόλια που θα προκαλούσε το διαζύγιο της, καθώς και τα οικονομικά προβλήματα που θα επέφερε η επίσημη και νομικά επικυρωμένη λύση του γάμου τους. Παράλληλα, διαμένοντας σε ένα ξένο κράτος όπου κανείς δεν θα την γνώριζε, θα είχε την ευκαιρία να ξαναφτιάξει την ζωή της.

Η αφήγηση της Σουλτάνας προσφέρει μια διαφορετική θεώρηση της μεταναστευτικής κίνησης ως μια πολιτική διαχείρισης του συναισθηματικού υποφέρειν και του πάσχειν, η οποία καταρρίπτει τη στερεοτυπική αναπαράσταση των

¹ Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Ηράκλειτος II, Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

μεταναστών ως υποκειμένων που αναζητούν μέσω της κινητικότητας αποκλειστικά την βελτίωση των οικονομικών τους συνθηκών, ενώ προβάλλει τη συμμετοχή των γυναικών στις μεταναστευτικές διαδικασίες ως ενεργά υποκείμενα. Παράλληλα, όμως, διαπιστώνει κανείς πως η αφήγηση της Σουλτάνας δεν εστιάζει στην τρωτότητα της λόγω της τραυματικής διάλυσης της συζυγικής σχέσης, αλλά στην πραγματικότητα εγγράφει και προβάλλει την επιθυμία της ίδιας να φροντίσει τον εαυτό της, μια επιθυμία που στην ουσία την κινητοποιεί να μεταβεί τα σύνορα επανοριοθετώντας τον έμφυλο εαυτό.

Οι μαρτυρίες, λοιπόν, των Βουλγάρων μεταναστριών καταδεικνύουν πως η χωρική απομάκρυνση δεν θα τις απάλλαζε μόνο από τον πόνο που προκαλούσαν οι καθημερινές ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, αλλά κυρίως θα τις παρείχε την δυνατότητα να επαναδιαμορφώσουν τις συναισθηματικές και οικονομικές συνθήκες της ζωής τους και να ανασυστήσουν τον έμφυλο εαυτό. Αυτό διαφαίνεται με σαφήνεια στην περίπτωση της Νάνκα, μιας Βουλγάρας μετανάστρια 24 χρονών. Αν κι όταν ήταν έφηβη είχε αρνηθεί την πρόταση της μητέρας της να την ακολουθήσει στην Ελλάδα, αποφάσισε να μεταναστεύσει, όταν χώρισε με τον άνδρα της. Όπως λέει η ίδια χαρακτηριστικά: *«Ήθελα να φύγω για μένα. Επειδή δεν μπορώ άλλο. Εγώ έχω μείνει, να σου πω κάτι, 40 κιλά. Επειδή από τον άγχος. Δεν το δείχνω. Ή να ζηλεύω ή κάτι τέτοιο (...) Το μαζεύω μέσα μου. Και γελάω, κάνω, ράνω, όμως από μέσα με σπάει. Τα προβλήματα μου έγιναν πολύ δύσκολα. Και είπα, δεν αντέχω άλλο».*

Η μετανάστευση στην Ελλάδα στην ουσία υποκρύπτει και ταυτόχρονα αποκαλύπτει την επιθυμία ίασης του εαυτού και πιο συγκεκριμένα ενδυνάμωσης της έμφυλης ταυτότητας τους, η οποία κατέστη τρωτή λόγω του οικονομικών, πολιτικών και οικογενειακών συνθηκών που έλαβαν χώρα στην χώρα καταγωγής. Η Σβέτλα, η οποία μετανάστευσε για δεύτερη φορά στην Ελλάδα, αφού έμαθε πως ο σύζυγός της την απατούσε, γεγονός που της προκάλεσε νευρικό κλονισμό, περιγράφει: *«Στην Ελλάδα βρήκα το μέρος να σταθώ ξανά στα πόδια μου».*

Αν και η Ελλάδα προ μετανάστευσης φαντάζει στα μάτια των Βουλγάρων μεταναστριών ένας τόπος αναδιάρθρωσης του έμφυλου εαυτού, στην συνέχεια αποδεικνύεται ένα πεδίο αμφισβήτησης και απαξίωσης της έμφυλης και σεξουαλικής τους ταυτότητας. Σε καθημερινή βάση στην χώρα υποδοχής οι Βουλγάρες μετανάστριες έρχονται αντιμέτωπες με την «βουλγαρική» αναπαράσταση του εαυτού τους. Η Ράλιτσα, μια Βουλγάρα μετανάστρια 40 ετών, λέει χαρακτηριστικά: *«Εδώ μας κοιτάν με το άλλο μάτι. Δεν μπα να είμαστε οι πιο σωστοί; Όχι, πάντα είμαστε*

ξένοι. Για τις Βουλγάρες δεν ξέρω από που τόσο άσχημη γνώμη έχουν. Ότι είμαστε δηλαδή, εύκολες. Πιο φθηνές από ένα κιλό κρέας. Με προσβάλει εμένα σαν άνθρωπος, και πρώτα σα γυναίκα». Τα σώματα των Βουλγάρων μεταναστριών θεάθηκαν και νοσηματοδοτήθηκαν από την κοινωνία υποδοχής υπό το πρίσμα των κυρίαρχων αναπαραστάσεων που πρωταγωνιστούσαν στον δημόσιο λόγο της χώρας υποδοχής σύμφωνα με τις οποίες οι Βουλγάρες μετανάστριες πέρα από σώματα εν ανάγκη οικονομική προβλήθηκαν ως γυναικεία σώματα σεξουαλικά διαθέσιμα. Στο πλαίσιο αυτών των αναπαραστάσεων, η ετερότητα τους σεξουαλικοποιήθηκε και το σεξουαλικό τους σώμα εθνικοποιήθηκε. Η σεξουαλικοποιημένη ετερότητα των Βουλγάρων μεταναστριών, σε συνάρθρωση με την ταξική και οικονομική τους ταυτότητα, έθετε συνεχώς υπό αμφισβήτηση την κοινωνική τους αξία επιβεβαιώνοντας τις γεωπολιτικές του σώματος (Sun, 2009: 280).

Το «όνομα» της Βουλγάρας μετανάστριας, δηλαδή οι συμπαραδηλώσεις της μεταναστευτικής και εθνικής τους ταυτότητας, εκθέτοντας τις Βουλγάρες μετανάστριες στη δημόσια σφαίρα ως ευάλωτα σώματα, επηρέασε καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο βίωσαν τις ερωτικές τους σχέσεις στην χώρα υποδοχής. Η Νάνκα, από την στιγμή που μετανάστευσε στην Ελλάδα εργάστηκε ως κονσοματρίς. Στο εργασιακό της χώρο γνώρισε τον Αλβανό σύντροφό της, με τον οποίο διατηρούσε ερωτική σχέση για τρία χρόνια. Τα πρώτα προβλήματα δεν άργησαν να εμφανιστούν. *«Ο φίλος μου έμενε μαζί με τον αδελφό του. Είχανε μαλώσει για μένα, επειδή είμαι Βουλγάρικη και δουλεύω σε τέτοιο το μαγαζί. Αυτή δεν είναι για σένα. Όλες οι Βουλγάρες, λένε, Βουλγάρες, είναι, δεν κάθονται σε έναν άνδρα. Και πολλά και διάφορα. Μετά με βγάλαν' απ' το μαγαζί ότι εγώ πήγαίνα με παππούδες, με βίζιτες, για λεφτά. Κι αυτός άκουγε απ' τον κόσμο τι έλεγε. (...) Όχι μόνο για μένα, για όλες τις κορίτσες που δουλεύουν μέσα στη νύχτα. Κι έφτασα στο σημείο να κλαίω και να λέω εγώ δεν έχω κάνει αυτό το πράγμα».*

Στο πλαίσιο της ερωτικής της σχέσης η Νάνκα αναμετριέται κι αντιτάσσεται καθημερινά στην κυρίαρχη αναπαράσταση της μεταναστευτικής, εθνικής κι εργασιακής της ταυτότητας, που αποδίδει στην ίδια παγιωμένα έμφυλα και σεξουαλικά χαρακτηριστικά και προδικάζει την άπιστη ερωτική της συμπεριφορά μειώνοντας την κοινωνική της αξία και καθιστώντας την ακατάλληλη ερωτική σύντροφο. Υπό το πρίσμα αυτής της καθημερινής αναμέτρησης με το «όνομα» που πληγώνει, καθώς την απαξιώνει κοινωνικά, έμφυλα κι ερωτικά, η Νάνκα βιώνει την ερωτική της σχέση ως μια τραυματική και οδυνηρή εμπειρία.

Αυτό διαφαίνεται με σαφήνεια στην περίπτωση της Ράλιτσα, η οποία περιγράφει με γλαφυρό τρόπο το καθεστώς εγκλεισμού, το οποίο βιώνει στο πλαίσιο της ερωτικής της σχέσης λόγω της έντονης καχυποψίας του Έλληνα συντρόφου της εξαιτίας της πρότερης εργασιακής απασχόλησης της σε μπαρ όπου έκανε κονσομασιόν. *«Από την στιγμή που αρχινάμε να μένουμε μαζί, αλλάζαν. Πότε να 'ρθω στο σπίτι, θέλω να σε βρω. Εγώ δεν θα τον νευριάζω, δεν θα κάνω παρέα με τις φιλενάδες, γιατί είναι μπαρόβιες. Και δηλαδή είναι άσχημο πράγμα, γιατί δουλεύω μέσα στη νύχτα. Του κάνω όλα τα χατίρια, δεν βγαίνω για να μην μαλώνουμε, μην έχει πρόβλημα το κύριος. Κατάλαβες; Δεν ήξερα να μαγειρεύω πότε τον γνώρισα και σιγά-σιγά έμπαινα σε αυτόν τον δρόμο. Και τώρα με κοροϊδεύουν όλες οι φίλες. Έγινα ξεφτίλα, αυτή με παίρνει, δεν μπορώ, η άλλη, δεν μπορώ. Δηλαδή, σε πιάνει εδώ (δείχνει τον λαιμό της) και δεν μπορώ να πάρω ανάσα. (είναι σα να λέει) Δεν υπάρχεις εσύ. Υπάρχω μόνο εγώ. Η κούκλα. Αν ήμουν Ελληνίδα, δεν θα ζητούσε τόσα πολλά. Κι εκεί πατάει».*

Κατά την διάρκεια της ερωτικής της σχέσης η Ράλιτσα σταδιακά επανακαθόρισε την έμφυλη συμπεριφορά της αφενός αποβάλλοντας πρακτικές που συνδέονταν με τον πρότερο έμφυλο και εργασιακό βίο της - συναναστροφή με φίλες μπαρόβιες, συμμετοχή και παρουσία στον δημόσιο χώρο - και που θα μπορούσαν να προκαλέσουν ρήξεις με τον σύντροφό της, αφετέρου υιοθετώντας πρακτικές που πλησιάζουν το πρότυπο της οικόσιτης νοικοκυράς γυναίκας, σε μια προσπάθεια να αποτινάξει το φορτίο της σημασιοδοτημένης ετερότητας της. Η ρύθμιση του σώματος της Ράλιτσας σύμφωνα με τα έμφυλα πρότυπα του συντρόφου της οδηγεί στην δημιουργία μιας ασφυκτικής ατμόσφαιρας εντός του οικιακού πλαισίου για την ίδια, που καθιστά την ίδια την ερωτική σχέση τραυματική. Στην προκειμένη περίπτωση το τραύμα βιώνεται σε καθημερινό επίπεδο μέσω της εξάλειψης των προσωπικών επιθυμιών και του επαναπροσδιορισμού της έμφυλης ταυτότητας της, δηλαδή της μετατροπής της σε μια άψυχη κούκλα προς τέρψιν κι απόλαυση του Έλληνα συντρόφου, και προκαλείται μέσω των κοινωνικών και συμβολικών σχέσεων εξουσίας που επιτελούνται στο πλαίσιο της ερωτικής σχέσης και εκφράζονται με όρους εθνικούς κι έμφυλους (Kleinman, Das, Lock 1996).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η καθημερινή επιτέλεση της οδύνης στο πλαίσιο των ερωτικών σχέσεων συσχετίζεται με την σημασιοδότηση της έμφυλης και μεταναστευτικής ταυτότητας και την κοινωνική απαξίωση των Βουλγάρων μεταναστριών στο πλαίσιο αυτών, που αποκαλύπτουν τις κοινωνικές και πολιτικές

ασυμμετρίες. Συγκεκριμένα, η Νάνκα αναφέρει: *«Και με πείραζε πολύ. Ξέρεις που; Γυρνάει και μου λέει, δε θα κάνει γάμο μαζί μου στα χαρτιά (...). Και τελευταία με πείραζε πολύ που έλεγε, κοίταζε, μου λέει, Νάνκα, αν βγαίνουμε κάπου και κάποιος με ρωτάει είναι η γυναίκα σου, είναι η κοπέλα σου, αυτός θα πει όχι. Απλά θέλει να μένει μαζί μου. Με πείραζε πάρα πολύ αυτό το πράγμα. Επειδή... εγώ να ήμουν μαζί του, να έμενα μαζί του και να κάναμε τα πάντα και μετά να ήμουν μια απλή κοπέλα; Ένα τίποτα; Δεν θέλω να είμαι τίποτα, θέλω να είμαι κάτι».*

Η ερωτική σχέση της Νάνκας – μια σχέση που οφείλει να παραμένει στην αφάνεια- αποκλίνοντας από τα κανονικοποιητικά πρότυπα των ερωτικών σχέσεων δεν αποδίδει κύρος στην ίδια, αλλά αντίθετα υπογραμμίζει και αναπαράγει τις έμφυλες αναπαραστάσεις της μεταναστευτικής της ταυτότητας ενισχύοντας τις υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας όχι μόνο μεταξύ μεταναστών και γηγενών, αλλά και ανάμεσα στις μεταναστευτικές κοινότητες. Η μη επισημοποίηση της σχέσης, είτε σε θεσμικό είτε σε κοινωνικό επίπεδο, στην πραγματικότητα καταδικάζει την Νάνκα σε ένα καθεστώς κοινωνικής αορατότητας και ανυπαρξίας συντηρώντας την κοινωνική της απαξίωση κι ανατροφοδοτώντας το τραύμα.

Στο πλαίσιο, όμως, αυτών των κοινωνικών και πολιτικών ανισοτήτων που βιώνει σε συναισθηματικό επίπεδο, η Νάνκα διατυπώνει την επιθυμία της να αποτινάξει την ταυτότητα του «τίποτα» που ενσαρκώνει στο πλαίσιο της ερωτικής σχέσης, και που στην πραγματικότητα αντανακλά την κοινωνική αξία που της αποδίδεται στην χώρα υποδοχής, διεκδικώντας να «είναι κάτι», ένα σώμα με σημασία. Η ερωτική τραυματική εμπειρία, που βιώνεται μέσω της κοινωνικής της απαξίωσης, ωθεί την Νάνκα να αναστοχαστεί τα βιώματα της, να οριοθετήσει τις επιθυμίες της και να επαναπροσδιορίσει την έμφυλη ταυτότητα της στο πλαίσιο της ερωτικής σχέσης, ακόμα κι αν αυτό επιφέρει μια νέα τραυματική εμπειρία, αυτή του χωρισμού.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι ερωτικές τραυματικές εμπειρίες των Βουλγάρων μεταναστριών που βιώνονται στο πλαίσιο της παραμονής τους στην χώρα υποδοχής δεν αφηγηματοποιούν μόνο την τρωτότητα τους, αλλά αναδεικνύουν την ενδυνάμωση της έμφυλης ταυτότητας τους αναδεικνύοντας τις σύνθετες διασυνδέσεις μεταξύ τρωτότητας και δράσης. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα λεγόμενα της Νάνκας, που απεύθυνε στον σύντροφό τους ζητώντας του να χωρίσουν, από την στιγμή που δεν μπορούν να είναι μαζί κανονικά: *«Παλιά μπορεί να μην ήμουν τόσο, να έχω αυτή τη δύναμη, να μπορώ και μόνη μου, και, και, και, αλλά, όμως, τώρα*

μπορώ. (...) Δεν έχω από κανένα ανάγκη. Ούτε από σένα, ούτε από κανένα. Λέω, στο μυαλό μου, Νάνκα, εσύ είσαι μόνη σου, μπορείς να κάνεις ακόμα πιο πολλά απ' αυτά που κάνεις, είσαι μικρή ακόμα, ό,τι έχεις σκεφτεί μπορείς να το κάνεις».

Τα εθνογραφικά δεδομένα αποκάλυψαν επίσης πως σε αρκετές περιπτώσεις, οι Βουλγάρες μετανάστριες ιδιοποιούνται ενδυναμωτικά την ίδια την εμπειρία της μετανάστευσης ανασηματοδοτώντας τον πόνο που προκάλεσε αυτή, προκειμένου να αρθρώσουν ένα λόγο αντίστασης στην αναπαράσταση της κοινωνικής τους τρωτότητας και να επαναπροσδιορίσουν τον έμφυλο εαυτό και την αξία τους στο πλαίσιο της ερωτικής σχέσης. Η Σουλτάνα δήλωνε κατ' εξακολούθηση πως καταφέρνοντας να επιβιώσει μόνη της σε ένα ξένο κράτος, την έκανε τόσο δυνατή, ώστε δεν θα επέτρεπε στον εαυτό της να ανεχτεί καμία υποτιμητική συμπεριφορά από την πλευρά του συντρόφου της. Η ίδια η εμπειρία της μετανάστευσης συνιστά μια ενδυναμωτική εμπειρία του φύλου κι αρκετές φορές αποδεικνύεται και η λύση των νέων τραυματικών προσωπικών εμπειριών, όπως στην περίπτωση της Βενέτας, που επέλεξε να φύγει από τον Βόλο, προκειμένου να διαφύγει από τις αδιέξοδες ερωτικές σχέσεις που διατηρούσε, επιβεβαιώνοντας πως οι μετανάστες είναι «εγκατεστημένοι στην κινητικότητα».

Υπό το πρίσμα όσων ειπώθηκαν, η καρδιά σα γροθιά, μια έκφραση που χρησιμοποίησε μια Βουλγάρα μετανάστρια για να περιγράψει πώς η καρδιά της σφίγγεται, συστέλλεται από τον πόνο που της προκαλεί η ρευστή ερωτική ζωή της, μοιάζει να αποκτάει μια άλλη σημασία και να συμβολοποιεί την διαδικασία ενδυνάμωσης της έμφυλης ταυτότητας μέσω της κινητικότητας.

